

การเรียนรู้ในมิติของอิสลาม

วิศรุต เลาะวิถี*

บทคัดย่อ

อิสลาม มีหลักธรรมคำสอนที่ประมวลด้วยระบบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ครบวงจร นับตั้งแต่เกิดจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต และถือว่าการเรียนรู้เป็นภารกิจจำเป็นสำหรับมนุษยชาติ โดยมีได้ครอบคลุมเฉพาะกลุ่มผู้ศรัทธาเท่านั้น และให้หลักคิดว่า การอ่านเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความคิด และประสบการณ์ และยังเป็นการยกระดับจิตวิญญาณแห่งความยำเกรงต่อพระผู้เป็นเจ้า ให้สูงขึ้น คำว่า “จงอ่าน” เป็นปฐมโองการแห่งคัมภีร์อัลกุรอาน และเน้นย้ำคำว่า “จงอ่าน” รวม 3 ครั้ง ส่วนการจัดการเรียนรู้ หรือการสอนและการเผยแผ่หลักธรรมชีวิต ท่านนบีมุฮัมมัด-ศาสดาแห่งอิสลาม เป็นแบบอย่างแห่งการสอน ทั้งปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และสังคมที่มีความแตกต่างในพื้นฐานชีวิตและข้อจำกัด ทำให้เกิดการยอมรับทางจิตวิญญาณอีกมิติหนึ่ง อิสลามให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทุกรูปแบบ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งในระบบและนอกระบบ เพียงแต่จะต้องเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของอิสลาม ไม่ออกนอกกรอบคำสอน เพื่อการดำเนินชีวิตในโลกอันนิรันดร์กาลเป็นสำคัญ

คำสำคัญ อิสลาม อัลกุรอาน การเรียนรู้ ความรู้ในทัศนะอิสลาม การจัดการเรียนรู้ของศาสนาแห่งอิสลาม

Abstract

Islam has doctrines that process the system of integral human life from birth to the last days of life, and considered learning as a mission essential for humanity. It does not cover only believers. Its main idea is, reading as an increasing knowledge, thoughts and experiences. It also elevates the spirit of fear of God. The word "read" is the first verse of the Holy Al-Qur'an and emphasizes the word "read" a total of 3 times. On learning management or teaching and propagating the principles of life. Muhammad - Prophet of Islam, has been the examples of teaching individuals, groups and societies differ in their basic lives and limitations. It has made another spiritual recognition. Islam pays attention to all forms of learning, directly and indirectly, in system and informal learning. It is only to be taught in accordance with

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาอิสลามศึกษาและภาษาอาหรับ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

the doctrines of Islam, and not go outside them, to live in eternity as important subject matter.

Key Words: Islam, Al-Qur'an, Learning, Knowledge in Islam, Learning and teaching of Prophet of Islam

บทนำ

คำว่า การเรียนรู้ (Learning) มีนักการศึกษาให้คำนิยามไว้หลากหลาย เช่น การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลจากการที่บุคคลทำกิจกรรมใดๆ ทำให้เกิดประสบการณ์และเกิดทักษะต่างๆ ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมค่อนข้างถาวร

การเรียนรู้ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อันเป็นผลมาจากประสบการณ์และการฝึก ทั้งนี้ ไม่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่เกิดจากการตอบสนองตามสัญชาตญาณ ฤทธิ์ของยา หรือสารเคมี หรือปฏิกิริยาสะท้อนตามธรรมชาติของมนุษย์ (Bower & Hilgard)

การเรียนรู้แสดงให้เห็นพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง อันเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลประสบมา (Cronbach)

การเรียนรู้ คือ กระบวนการเพิ่มพูนและปรุงแต่งระบบความรู้ ทักษะ นิสัย หรือการแสดงออกต่างๆ อันมีผลมาจากสิ่งกระตุ้นอินทรีย์โดยผ่านประสบการณ์ การปฏิบัติ หรือการฝึกฝน" (Webster's Third New International Dictionary)

จึงสรุปได้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การที่ได้รับประสบการณ์ จนเกิดการพัฒนาเป็น ความรู้ ทักษะ แนวคิดจนเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นพฤติกรรมใหม่ กล่าวคือ เป็นผลจากการจัดการเรียนการสอน นั่นเอง

การเรียนรู้เป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิต มนุษย์มีการเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงก่อนตาย และมีคำกล่าวว่า "No one is too old to learn" หมายถึง ไม่มีใครแก่เกินที่จะเรียน การเรียนรู้จะช่วยให้พัฒนาคุณภาพชีวิตได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับที่ศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) ได้มีคำสอนว่า “จงแสวงหาวิชาความรู้ ตั้งแต่ในเปล จนถึงหลุมฝังศพ” นั่นคือ ให้เรียนรู้ตลอดชีวิตนั่นเอง (Lifelong Learning)

คำว่า อิสลาม หมายถึง ศาสนาและระบบแห่งการดำเนินชีวิต ซึ่งประกอบด้วยหลักศรัทธา (อัลอิมาน) หลักปฏิบัติ (อัลอิสลาม) และหลักคุณธรรม จริยธรรม (อัลเอียะห์ซาน) โดยครอบคลุมด้วยปัจจัยของความสงบ ศานติ การนอบน้อม และการสยบลิโรราบต่อพระเจ้าเป็นเจ้าเป็นสำคัญ หลักธรรมคำสอนของอิสลาม จึงถือเป็นระบบของชีวิต (System of Life) โดยประมวลเป็นทางนำชีวิตไว้ ตั้งแต่เกิดจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต

ลำดับขั้นของการเรียนรู้

ในกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ ประกอบด้วยลำดับขั้นตอนพื้นฐานที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ

1. ประสบการณ์ (Experiences) โดยปกติทุกคนมีประสบการณ์ร่วมกัน ส่วนใหญ่ก็คือ ประสบการณ์สัมผัสทั้งห้า ซึ่งได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง ประสบการณ์เหล่านี้ เสมือนเป็นช่องประตูที่จะให้บุคคลได้รับรู้และตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่างๆ ถ้าไม่มีประสบการณ์เหล่านี้ บุคคลจะไม่มีโอกาสรับรู้ หรือมีประสบการณ์ใดๆ เลย ซึ่งเท่ากับเขาไม่สามารถเรียนรู้สิ่งใดๆ ได้ด้วย ประสบการณ์ต่างๆ ที่บุคคลได้รับนั้นย่อมแตกต่างกัน บางชนิดก็เป็นประสบการณ์ตรง บางชนิดเป็นประสบการณ์แทน บางชนิดเป็นประสบการณ์รูปธรรม และบางชนิดเป็นประสบการณ์นามธรรม หรือเป็นสัญลักษณ์ เป็นต้น

2. ความเข้าใจ (Understanding) หลังจากบุคคลได้รับประสบการณ์แล้ว ขั้นต่อไปก็คือ ตีความหมายหรือสร้างมโนคติ (Concept) ในประสบการณ์นั้น กระบวนการนี้เกิดขึ้นในสมอง หรือจิตของบุคคล เพราะสมองจะเกิดสัญญาณ (Percept) และมีความทรงจำ (Retain) ขึ้น ซึ่งเรียกกระบวนการนี้ว่า "ความเข้าใจ"

ดังนั้น ในการเรียนรู้ บุคคลจะเข้าใจประสบการณ์ที่เขาประสบได้ก็ต่อเมื่อเขาสามารถจัดระเบียบ (Organize) วิเคราะห์ (Analyze) และสังเคราะห์ (Synthesis) ประสบการณ์ต่างๆ จนกระทั่งหาความหมายอันแท้จริงของประสบการณ์นั้นได้

3. ความนึกคิด (Thinking) ความนึกคิดถือว่าเป็นขั้นสุดท้ายของการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในสมอง โครว์ (Crow) นักการศึกษาท่านหนึ่งกล่าวว่า ความนึกคิดที่มีประสิทธิภาพนั้น ต้องเป็นความนึกคิดที่สามารถจัดระเบียบ (Organize) ประสบการณ์เดิมกับ ประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับให้เข้ากันได้ สามารถที่จะค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ทั้งสองลักษณะได้เป็นอย่างดี

การเรียนรู้ตามคำสอนจากอัลกุรอาน

ตามคำสอนจากอัลกุรอาน ความรู้และอิสลามนั้นเป็นสิ่งเดียวกันที่ไม่สามารถแยกออกจากกัน ความรู้และอิสลามคือ สัจธรรมของศาสตร์แห่งการดำเนินชีวิตที่มีมานับตั้งแต่ปฐมคำสอนจนถึง คำสอนสุดท้ายของอิสลาม ดังจะพบได้จากโองการ (อายะฮ์) แรกที่ประทานลงมาคืออายะฮ์ที่มีความหมายว่า “จงอ่านเถิด” เพราะการอ่าน ถือเป็นเงื่อนไขหลักของการศึกษาหาความรู้ อัลลอฮ์ (ช.บ) ตรัสว่า

إقرأ باسم ربك الذي خلق . خلق الإنسان من علق . اقرأ وربك الأكرم . الذي علم بالقلم . علم الإنسان ما لم يعلم .

ความว่า “จงอ่านเถิด (มุฮัมมัด) ด้วยพระนามแห่งพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าผู้ทรงให้บังเกิด ผู้ทรงให้บังเกิดมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้านั้นทรงการุณยยิ่ง ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้” (สุเราะฮ์ อัล-อะลัก 96 :1-5)

เมื่อศึกษาวิเคราะห์โองการ (อายะฮ์) ข้างต้น จะพบว่า มี 5 คำที่กล่าวซ้ำกันจำนวน 2 ครั้ง คือ

1. อิกเราะฮ์ (اِقْرَأْ) หมายถึง จงอ่านเถิด นั่นคือ การอ่านถือเป็นคำบัญชาแรกที่อัลลอฮ์ทรงบัญชาแก่มนุษย์ผ่านคำปฐมวิวรณ์ (วะหฺยู) ที่ประทานแก่ นบีมุฮัมมัด ซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม
2. ร็อบบิก (رَبِّكَ) หมายถึง พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า นั่นคือ อัลลอฮ์ (ช.บ) เท่านั้น เป็นพระผู้เป็นเจ้าของสรรพสิ่งในสากลจักรวาล
3. เคาะลัก (خَلَقَ) หมายถึง การให้บังเกิดหรือรังสรรค์ นั่นคือ การกระทำแรกของอัลลอฮ์ (ช.บ) ที่สอนให้แก่บ่าวของพระองค์ เพื่อให้ทราบว่ อัลลอฮ์ (ช.บ) เท่านั้นเป็นผู้ให้บังเกิดและทรงรังสรรค์สร้างสรรพสิ่งในสากลจักรวาล
4. อัล-อินซาน (الْإِنْسَانَ) หมายถึง มนุษย์ นั่นคือ มนุษย์คือสารัตถะสำคัญและเป้าหมายสุดท้ายของคำสอนในอิสลาม
5. อัลละมะ (عَلَّمَ) หมายถึง ทรงสอน นั่นคือ การสอนคือ การกระทำที่สองของอัลลอฮ์ (ช.บ) การที่กล่าวถึงในปฐมอายะฮ์นี้ เพื่อให้มนุษย์ทราบว่า อัลลอฮ์ (ช.บ) เท่านั้นเป็นผู้สอนให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้

คำว่า “อิกเราะฮ์ (จงอ่าน)” นับเป็นสิ่งที่อัศจรรย์ยิ่ง เมื่อพบว่าคำแรกในปฐมโองการ (อายะฮ์) ที่ประทานลงมาคือคำว่า “จงอ่านเถิด” และได้กล่าวซ้ำอีกครั้งในคำแรกของโองการที่สาม และที่สำคัญคือ มีรายงานจากอัล-บุคอรีฮ์ และมุสลิม บันทึกว่า ก่อนที่โองการ “จงอ่าน” จะถูกประทานลงมา ญิบรีลได้กำชับสั่งให้ท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล) อ่านโดยรับสั่งว่า “จงอ่าน” ถึงสามครั้ง สามครา แต่ทุกครั้ง ท่านนบีมุฮัมมัดได้ตอบว่า “ฉันอ่านไม่ได้” ถึงแม้ท่านนบีมุฮัมมัดกล่าวนั้นเป็นความจริง (เพราะนบีไม่สามารถอ่านออกเขียนได้) แต่การที่ญิบรีลได้คะยั้นคะยอให้ท่านอ่านนั้น เป็นการบ่งบอกอย่างมีนัยว่า อิสลามไม่อนุญาตให้มนุษย์ตกอยู่ในสภาพการไม่รู้หนังสืออย่างเด็ดขาด ด้วยเหตุนี้ จะเห็นว่าทุกครั้งที่ท่านนบีมุฮัมมัดตอบว่า “ฉันอ่านไม่ได้” ญิบรีลก็จะกอดและรัดตัวท่านอย่างแรงทุกครั้ง การกระทำของญิบรีลชี้ให้เห็นว่า ญิบรีลไม่พอใจเป็นอย่างยิ่งที่นบีมุฮัมมัด (ช.ล) ในฐานะนบีของอัลลอฮ์ที่ถูกส่งมาเพื่อมวลมนุษยชาติเป็นผู้ไม่รู้หนังสือ ทั้งนี้ เนื่องจาก นบีต้องเป็นต้นแบบ และสามารถนำมนุษย์ให้หลุดพ้นจากพันธนาการของความไม่รู้หนังสือสู่วัฒนธรรมแห่งการอ่านและการเรียนรู้ ดังกล่าวนี้อีกคือ แก่นแท้ของการเรียนรู้ในทัศนะอิสลาม

จากข้อมูลดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า เป็นการสั่งให้ท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล) อ่านอัลกุรอาน แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าคำสั่งให้อ่าน ณ ที่นี่ยังหมายรวมถึง การอ่านเครื่องหมายต่างๆ ที่เป็นสัญลักษณ์ (อายาต) ความปรีชาสามารถของอัลลอฮ์ ทั้งที่เป็นในลักษณะของอายะฮ์ที่ประทานลงมาและถูก

บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในอัลกุรอาน หรือในรูปแบบของวัตถุหรือสรรพสิ่งที่พระองค์ทรงสร้าง และสามารถมองเห็นด้วยสายตา ดังเช่น ท้องฟ้าและแผ่นดิน ภูเขาและทะเล ดวงดาว รวมถึงกลางวันและกลางคืน และสรรพสิ่ง ซึ่งล้วนเป็นเครื่องหมายที่บ่งบอกถึงการมีอยู่ และความปรีชาสามารถของอัลลอฮ์ (ซ.บ) ทั้งสิ้น

นัยสำคัญของคำสั่งที่ใช้ในปฐมอายะฮ์นี้ สรุปรุได้ดังนี้

1. รูปแบบหรือวิธีการอ่าน

การอ่านเป็นบ่อเกิดแห่งวิทย์ปัญญา และเป็นต้นกำเนิดแห่งความดีงาม บางครั้งเราอาจพบว่า การอ่านอาจทำให้มนุษย์ตกหลุมพรางแห่งการหลงทางหรือมกมายได้ ดังนั้น เพื่อให้การอ่านเกิดประโยชน์และมีความสริมงคล (บะเราะกะฮ์) อิสลามสอนว่า มนุษย์ต้องอ่านสิ่งที่เป็นพระบัญชาจากอัลลอฮ์ (ซ.บ) และอ่านด้วยพระนามแห่งพระองค์เท่านั้น

อีกนัยหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่า การอ่านของมนุษย์จะต้องไม่ออกนอกกรอบที่เป็นคำสอนของอัลลอฮ์ (ซ.บ) ในขณะเดียวกัน ก็ต้องมีความบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์เท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการรำลึกถึงด้วยหัวใจหรือการกล่าวด้วยลิ้น แน่นอน การอ่านในลักษณะเช่นนี้ จะทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ สัจธรรมและความถูกต้องอย่างแท้จริง

การอ่านที่ปราศจากการกล่าวถึงและการรำลึกถึงพระนามแห่งอัลลอฮ์นั้น ไม่เพียงแต่ไม่สามารถเข้าถึงแก่นแห่งศาสตร์ที่เป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตในโลกนี้เท่านั้น ก็ไม่อาจที่จะเข้าถึงแนวทางการแสวงหาความสุขในปรโลก (อาคิเราะฮ์) ได้อีกด้วย ถึงแม้ว่าจะสามารถเข้าถึงศาสตร์ดังกล่าวได้ก็ตาม แต่หากเป็นไปด้วยแนวความคิดหรือความเข้าใจด้วยสติปัญญาของมนุษย์เพียงลำพังแล้วไซ้ร้ ก็มีอาจสร้างความเป็นสริมงคล (บะเราะกะฮ์) ให้กับชีวิตในโลกใบนี้ได้ อย่างแน่นอน ประเด็นที่สำคัญก็คือ มนุษย์ไม่สามารถนำชีวิตสู่ความสงบสุขในปรโลก (อาคิเราะฮ์) ได้อย่างแน่นอน

2. เนื้อหาความรู้ที่อ่าน

การที่มนุษย์ต้องอ่านและเรียนรู้คือ “อัลลอฮ์ผู้ทรงเป็นพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ผู้ทรงให้บังเกิดเจ้า” เพราะประเด็นผู้บังเกิดมนุษย์ หรือผู้สร้างโลกและทุกสรรพสิ่งในโลกนี้ เป็นประเด็นคำถามแรกที่เกิดขึ้นจากสามัญสำนึกของความเป็นมนุษย์ที่ต้องการคำตอบอันชัดเจนและเป็นจริง และจะต้องเป็นคำตอบที่มีการอ้างอิงตามหลักวิชาการอันเที่ยงตรงอีกด้วย

ประเด็นคำถามที่ว่า “ใครเป็นผู้บังเกิดมนุษย์ และใครคือผู้สร้างโลกและทุกสรรพสิ่งในโลกนี้?” คำตอบก็คือ “อัลลอฮ์” ซึ่งเป็น “พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า” ที่ทรงให้บังเกิดเจ้าและทรงสร้างโลกและทุกสรรพสิ่งในโลกนี้

นอกจากนี้ อิสลามได้สอนว่า การรู้จักพระเจ้าผู้ทรงให้บังเกิดนั้น จะสามารถเรียนรู้และเข้าใจได้ด้วยการอ่านด้วยพระนามของอัลลอฮ์ (ซ.บ) เท่านั้น

ความรู้ในทัศนะอิสลาม

ความรู้ในทัศนะของอิสลาม ประมวลได้ ดังนี้คือ

1. ความรู้ในเรื่องอิบาตะฮ์ (ความรู้ที่ช่วยเสริมให้มนุษย์สามารถปฏิบัติหน้าที่ในฐานะบ่าวของอัลลอฮ์ เช่น การละหมาด การถือศีลอด เป็นต้น)
 2. ความรู้ในเรื่องคิลาฟะฮ์ (ความรู้ที่ช่วยเสริมให้มนุษย์สามารถปฏิบัติภารกิจในฐานะผู้แทนของอัลลอฮ์ เช่น ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ การพัฒนา เป็นต้น)
- นอกจากนี้ ยังมีความรู้ที่เข้าข่ายคำว่า “สิ่งที่เขาไม่รู้” นั่นคือ
1. ความรู้เกี่ยวกับอัลลอฮ์ (ช.บ) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะของพระองค์ และการกระทำของพระองค์
 2. ความรู้เกี่ยวกับคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ (ช.บ) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับบทบัญญัติและศาสนาของพระองค์
 3. ความรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา ได้แก่ ความรู้ต่างๆ ที่ค้นพบโดยมนุษย์ เช่น ศาสตร์ต่างๆ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภาษา วัฒนธรรม ประเพณีปฏิบัติการอยู่ร่วมกัน การแสวงหาผลประโยชน์หรือการป้องกันภัยอันตรายจากสรรพสิ่งต่างๆ เป็นต้น

ข้อความที่ว่า “สิ่งที่พวกเขาไม่รู้” เป็นคำที่ครอบคลุมรากฐานและกิ่งก้านสาขาแห่งศาสตร์ที่กว้างไกลและลุ่มลึก เพราะความรู้ที่อัลลอฮ์ (ช.บ) ทรงประทานให้แก่มนุษย์นั้น มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังจะเห็นว่า มนุษย์คนหนึ่งไม่สามารถที่จะรู้และเข้าใจตัวเอง หรือสิ่งที่มองเห็นและสัมผัสได้ทั้งหมด นับประสาอะไรกับสิ่งที่อยู่นอกกายหรือสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็น ซึ่งรากฐานการบังเกิดมนุษย์นั้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลักสองส่วน คือจิตวิญญาณและเรือนร่าง ดังนั้น มนุษย์ก็ยังไม่รู้จักแก่นแท้ของจิตวิญญาณที่เป็นรากฐานชีวิต อัลลอฮ์ (ช.บ) ตรัสไว้ว่า

ويسئلونك عن الروح قل الروح من أمر ربي وما أوتيتم من العلم إلا

قليلًا .

ความว่า “และพวกเขา (คือบรรดาชาวฮิว) จะถามเจ้า (มุฮัมมัด) เกี่ยวกับจิตวิญญาณ เจ้าจงกล่าวเถิดว่า เรื่องวิญญาณนั้นเป็นไปตามพระบัญชาของพระเจ้าของฉัน และพวกท่านจะไม่ได้รับความรู้ใดๆ เว้นแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น” (อัล-อิสรออ์ 17: 85)

การเรียนรู้ในทัศนะของอิสลาม เปรียบเสมือนแสงประทีปที่ส่องนำทางสู่ความจำเริญในโลกนี้และความสงบสุขในปรโลก (อาคิเราะฮ์) เป็นรัศมีที่มาจากอัลลอฮ์ (ช.บ) ผ่านคำวิวรณ์ที่ลงมาสู่บรรดานบี โดยเฉพาะนบีและเราะซูลท่านสุดท้ายคือท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล) หรืออาจจะส่งผ่านทางความคิดสติปัญญา

นอกจากนี้ ยังมีความรู้ที่ได้มาด้วยวิธีการพิเศษที่อัลลอฮ์ (ช.บ) ทรงมอบให้แก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ ซึ่งเรียกว่า “การดลใจ” ดังกล่าวนี้คือ แก่นแท้ของความรู้ในทัศนะอิสลามที่มาจากท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล)

อิสลามเป็นศาสนาแห่งอัลลอฮ์ ซึ่งพระองค์ทรงประทานความรู้ที่เที่ยงแท้แก่บ่าวของพระองค์ตลอดเวลา ดังนั้น สิ่งใดก็ตามที่เป็นความจริงคือ ความรู้จากอัลลอฮ์ และความรู้จากอัลลอฮ์ นั่นคือ แก่นแท้ของศาสนาอิสลามที่มีอัลกุรอานเป็นฐานและซุนนะฮ์เป็นแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิต

ความรู้ก็คือ อิสลาม และอิสลามก็คือความรู้ และความรู้หรือประสบการณ์ที่ไม่ขัดกับอิสลาม นั่นคือคำวิจารณ์ของอัลลอฮ์ (ซ.บ) นั่นเอง

ดังกล่าวนี้คือ มโนทัศน์การเรียนรู้ในทัศนะของอิสลาม โดยประมวลจากหลักคำสอนของปฐมอัยยฮ์ “จงอ่าน” ซึ่งเป็นกุญแจเปิดประตูสู่ความรู้ ไม่ว่าจะมียุทธศาสตร์เพื่อความเจริญรุ่งเรืองในโลกนี้หรือความผาสุกในปรโลก (อาคิเราะฮ์) ก็ตาม

มนุษย์จะต้องดำเนินชีวิตภายใต้กรอบคำสั่ง “จงอ่าน” ในโลกนี้ และ “จงอ่าน” ในปรโลก ทั้งนี้ เพราะชีวิตของมนุษย์ในโลกนี้และในปรโลก ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสัจธรรมแห่งการเรียนรู้ทั้งสิ้น

หลักคิดสำหรับผู้เรียนรู้

การเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับจิตวิญญาณให้มีความยำเกรงต่อพระผู้เป็นเจ้าของเป็นเจ้า เป็นเบื้องต้น ดังนั้น การพุ่มพัก ปลุกฝังชีวิตให้ผู้พันกับการเรียนรู้ จึงถือเป็นหลักคิดสำคัญสำหรับบุคคลแห่งการเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ดังต่อไปนี้

1. จงมีความมุ่งมั่นในการแสวงหาวิชาการอิสลาม อัลลอฮ์ (ซ.บ) ตรัสว่า

قل هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون إنما يتذكر أولو الألباب .

ความว่า “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) บรรดาผู้รู้และบรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ” (อัล-ซุหมร์, 39:9)

- อัลลอฮ์ (ซ.บ) ตรัสว่า

يرفع الله الذين آمنوا منكم والذين أوتوا العلم درجات والله بما تعملون خبير .

ความว่า “อัลลอฮ์จะทรงยกย่องเทิดทูนเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้า และบรรดาผู้ที่ได้รับความรู้หลายชั้น” (อัล-มูญาดะละฮ์, 58:11)

ในบันทึกของอิมามอัล-บุคอรีและมุสลิม จากหะดีษมุอาวียะฮ์ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ ท่านนบีซ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะซัลลิม กล่าวว่า

«مَنْ يُرِدْ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ»

ความว่า “ผู้ใดที่อัลลอฮ์ต้องการให้เขาได้รับความดีงาม พระองค์จะ让他เข้าใจในเรื่องศาสนา”

2. จงเรียกร้องเชิญชวนไปสู่อัลลอฮ์ (ช.บ) ตรัสว่า

قل هذه سبيلي أدعوا إلى الله على بصيرة أنا ومن اتبعني وسبحان الله
وما أنا من المشركين .

ความว่า “จงกล่าวเถิดมุฮัมมัด นี่คือนำทางของฉัน ซึ่งฉันเรียกร้องเชิญชวนไปสู่อัลลอฮ์อย่างชัดเจน ทั้งตัวฉันและผู้ปฏิบัติตามฉัน และมหาบริสุทธิ์แห่งอัลลอฮ์ ฉันมิได้อยู่ในบรรดากลุ่มชนตั้งภาคี” (ยูซุฟ,12:108)

ในบันทึกของอัล-บุคอรี จากหะดีษอับดุลลอฮ์ บิน อุมัร เราะฎียัลลอฮูอันฮุม่า ท่านนบีซ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะซัลลัม กล่าวว่า

«بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً» (البخاري)

ความว่า “จงนำจากฉันไปเผยแพร่ แม้เป็นเพียงแค่นำอายะฮ์ก็ตาม”

3. รักษาเวลา ส่วนหนึ่งจากข้อสังเกต พบว่าคนหนุ่มสาวบางส่วนไม่เอาใจใส่ต่อเวลาว่าง ไม่ฉวยโอกาสในวัยหนุ่มในช่วงที่มีความกระฉับกระเฉง บางส่วนใช้เวลาหมดไปกับการนอนเป็นช่วงระยะเวลายาวนานโดยไม่มีเจตจำนง บางส่วนหมดเวลาไปกับการใช้เวลาที่ไม่เป็นประโยชน์กับตนเอง และบางส่วนใช้เวลาส่วนมากให้หมดไปกับการท่องเที่ยว สนุกสนานเกินกรอบคำสอนของอิสลาม ฯลฯ

4. ต้องมีลักษณะนิสัยที่ดีงาม อัลลอฮ์ (ช.บ) ตรัสว่า

وقل لعبادي يقولوا التي هي احسن إن الشيطان ينزغ بينهم إن الشيطان كان للإنسان عدوا مبينا .

ความว่า “และจงกล่าวแก่พวกบ่าวของฉัน ให้พวกเขากล่าวแต่คำพูดที่ดีเยี่ยม เพราะแท้จริงชัยฏอนนั้นมันยุแหย่ระหว่างพวกเขา (ให้พวกเขาพูดโดยไม่ระวัง) แท้จริงชัยฏอนนั้น เป็นศัตรูที่เปิดเผยของมวลมนุษย” (อัล-อิสรอ์, 17: 53)

จากอบูอัด-ดาร์ดาห์ เราะฎียัลลอฮู อันฮุ ท่านนบี ซ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะซัลลัม กล่าวว่า

«مَا شَيْءٌ أَثْقَلُ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ وَإِنَّ اللَّهَ

لَيُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبِذِيءَ» (الترمذي)

ความว่า “ในวันกิยามะฮ์ ไม่มีสิ่งใดที่จะหนักยิ่งในตาชั่งของผู้ศรัทธา (มุอ์มิน) มากไปกว่าการมีลักษณะนิสัยอันดีงาม และแท้จริงอัลลอฮ์ทรงกริ้วผู้ที่พูดจาหยาบโลนลามก”

อิบนุ อัล-มุบาร็อก กล่าวว่า “ลักษณะนิสัยที่ดี หมายถึง การมีใบหน้าที่ยิ้มแย้ม อุทิศตนในเรื่องของความดีงาม ปกป้องจากอันตราย และสามารถอดกลั้นต่อสิ่งที่เกิดจากเพื่อนมนุษย์”

อิบนุญ ก็อยยิม เราะฮิมะฮุลลอฮ์ กล่าวว่า “ได้รับการรวบรวมไว้ในตัวของท่านนบีซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิ วะซัลลัม ระหว่างการยำเกรงต่ออัลลอฮ์และการมีลักษณะนิสัยอันดีงาม เพราะว่าการยำเกรงต่ออัลลอฮ์จะมาปรับปรุงสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างบ่าวกับพระผู้อภิบาลของเขา ส่วนการมี

ลักษณะนิสัยที่ดั่งงามจะเป็นสิ่งที่มาปรับปรุงระหว่างตัวเขาเองกับเพื่อนมนุษย์” และการศรัทธาของ บ่าวคนหนึ่งจะยังไม่สมบูรณ์ตราบใดที่ยังไม่สอดคล้องกับลักษณะนิสัยอันดี

5. จงยืนหยัดอย่างหนักแน่นมั่นคงอยู่บนแนวทางอันเที่ยงธรรมของท่านนบี ซ็อลลัลลอฮุอะ ลัยฮิ วะซัลลิม และบรรดาอัครสาวกของท่าน และจงอดทน อดกลั้นในแนวทางดังกล่าวให้มากที่สุด อัลลอฮ์ (ซ.บ) ตรัสว่า

والعصر . إن الإنسان لفي خسر . إلا الذين آمنوا وعملوا الصالحات
وتواصوا بالحق وتواصوا بالصبر .

ความว่า “ขอสาบานด้วยกาลเวลา แท้จริง มนุษย์นั้นอยู่ในสภาพขาดทุน นอกจากบรรดาผู้ ศรัทธาและปฏิบัติดีทั้งหลาย และตักเตือนกันและกันในสิ่งที่เป็นสัจธรรม และตักเตือนกันและกันให้มี ความอดทน” (อัล-อศร,103: 1-3)

คุณค่าของการเรียนรู้

ความประเสริฐของการเรียนรู้ ต้องมาก่อนคำพูดและการกระทำ
อัลลอฮ์ ซุบฮานะฮฺวะตะอะลา ได้ตรัสว่า

وقل رب زدني علما .

ความว่า : และจงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ว่า พระเจ้าของข้า! ขอได้ทรงโปรดเพิ่มเติมความรู้ ให้แก่ข้าด้วยเถิด (ฎอฮา : 114)

มีรายงานจากออบูฮูร็อยเราะฮ์ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ ว่าท่านเราะซูลุลลอฮ์ ซ็อลลัลลอฮุ อะ ลัยฮิ วะซัลลิม ได้กล่าวว่า :

«...وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ .» . أخرجہ مسلم

ความว่า : “และผู้ที่เดินในเส้นทางเพื่อค้นคว้าหาวิชาความรู้ อัลลอฮ์ก็จะอำนวยความสะดวก สะดวกเส้นทางสู่สวรรค์แก่เขาเนื่องเพราะการแสวงหาวิชาความรู้” [บันทึกโดยมุสลิม]

ความประเสริฐของผู้ที่เชิญชวนผู้อื่นสู่เส้นทางที่ถูกต้อง

มีรายงานจากออบูฮูร็อยเราะฮ์ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ ว่าท่านเราะซูลุลลอฮ์ ซ็อลลัลลอฮุ อะ ลัยฮิ วะซัลลิม ได้กล่าวว่า :

« مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا .»

ความว่า : “ผู้ใดเชิญชวนผู้อื่นไปสู่แนวทางที่ถูกต้อง เขาก็จะได้รับผลบุญเท่ากับผลบุญของผู้ ปฏิบัติตามคำเชิญชวนของเขา โดยที่ผลบุญของเขาเหล่านั้นไม่ได้ขาดหายไปแต่ประการใด และผู้ใดที่

เชิญชวนผู้อื่นสู่ทางหลงผิด เขาก็จะได้รับบาปเท่ากับบาปของผู้ปฏิบัติตามคำเชิญชวนของเขา โดยที่บาปของเขาเหล่านั้นไม่ได้ขาดหายไปแต่ประการใด” บันทึกโดยมุสลิม

การจัดการเรียนรู้ของศาสดาแห่งอิสลาม

ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ศาสดาแห่งอิสลาม เป็นผู้ที่เปี่ยมล้นแห่งการฉายภาพการเป็นผู้สอน ผู้เผยแผ่ที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ข้อมูลต่อไปนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ได้จากแบบอย่างของท่านในการจัดการเรียนการสอนอิสลามแก่มนุษยชาติ ตามกลุ่มบุคคลและสถานการณ์ต่างๆ ดังนี้

1. การสอนด้วยการเล่าเรื่องราวต่างๆ

เรื่องราวต่างๆที่ถูกเล่ากันมานั้น มักจะเป็นสิ่งที่มนุษย์มีความชื่นชอบ จนทำให้เนื้อหาเหล่านั้นสามารถซึมซับในจิตใจได้ ด้วยเหตุนี้ เราจะพบว่าในอัลกุรอานได้มีการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ อย่างมากมาย ท่านนบี ซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัมเอง ก็ได้รับคำสั่งให้ใช้วิธีการดังกล่าว (ในการอบรมขัดเกลา) เช่นเดียวกัน ดังที่อัลลอฮ์ (ซ.บ) ตรัสว่า

فاقص القصص لعلمهم يتفكرون .

ความว่า “ดังนั้น เจ้าจงเล่าเรื่องราวเหล่านั้นเถิด เพื่อว่าพวกเขาจะได้ใคร่ครวญ” (สุเราะฮ์ อ้อละอ์รอฟ : 176)

ด้วยเหตุนี้ ท่านนบี ซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม จึงมักดำเนินตามวิถีทางนี้ และมักจะใช้วิธีการดังกล่าวในการอบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ เราะฎิยัลลอฮุอันฮุมของท่าน

2. การสอนด้วยการให้ข้อตักเตือน

การให้ข้อตักเตือน มักจะมีอิทธิพลต่อสภาพจิตใจของคนเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ไม่ปรากฏว่าบรมครูท่านแรกผู้เป็นเจ้าของแห่งศาสนานี้ นั่นคือ ท่านนบี ซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม ได้ละเลยหรือเพิกเฉยต่อการทำหน้าที่เป็นผู้ที่ให้ข้อตักเตือนแต่อย่างใด ดังที่ท่านอิบนุญัมฮูด เราะฎิยัลลอฮุอันฮุ ได้พรรณนาถึงคุณลักษณะของท่านนบีไว้ว่า

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَخَوَّلُنَا بِالْمَوْعِظَةِ فِي الْأَيَّامِ كَرَاهَةَ السَّامَةِ عَلَيْنَا

ความว่า “ปรากฏว่าท่านเราะซูลุลลอฮ์ ซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม ได้จัดการอบรมให้ข้อตักเตือนแก่พวกเราในบางวันเพียงเท่านี้ เพราะเกรงว่าพวกเราจะเป็นเหยื่อ”

ส่วนการจัดการอบรมให้ข้อตักเตือนที่จะส่งผลให้เกิดผลนั้น ย่อมจะต้องมีการจัดสรรเรื่องเวลาให้มีความเหมาะสม และอย่าให้เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องกระทำเป็นประจำทุกวัน (จนทำให้มีความรู้สึกเบื่อหน่าย)

3. บูรณาการระหว่างการให้ขวัญกำลังใจและการส่ำทับ

สภาพจิตใจของมนุษย์นั้น บางครั้งก็อยู่ในสภาพที่สูงส่ง บางครั้งก็มีสภาพที่ตกต่ำ มีทั้งจิตใจที่เลวทรามและที่อ่อนแอ ด้วยเหตุนี้วิถีทางที่อิสลามได้ใช้ในการอบรมขัดเกลา มักจะเกี่ยวโยงกับทุก

สภาพจิตใจเหล่านั้น จึงมีการบูรณาการ ผสมผสานระหว่างการใช้ขวัญกำลังใจและการชุ่มซาที่ บางครั้งก็มีการให้ความหวังและบางครั้งก็อาจทำให้เกิดความหวาดกลัวบ้างเป็นครั้งคราว

4. ใช้การสนทนาและการโต้ตอบ

ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นข้างต้น ท่านนบี ซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม ได้ใช้การสนทนาโต้ตอบ กับพวกเขาเหล่านั้น โดยที่ท่านได้นำเสนอคำถามให้แก่ชาวอันศอรฺ แล้วท่านก็รอคำตอบจากพวกเขา ใช้แต่เท่านั้น เมื่อท่านเห็นว่าไม่มีใครตอบในสิ่งที่ท่านถาม ท่านก็ตอบด้วยตัวของท่านเอง ดังที่ท่านได้ ตอบว่า “และหากว่าท่านจะพูด ท่านก็จะพูดในเรื่องที่เป็นความจริง และพวกท่านก็จะเชื่อในสิ่งนั้น อย่างแน่นอน”

5. ใช้การตัดความสัมพันธ์

ท่านนบี ซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม เคยใช้วิธีการตัดความสัมพันธ์กับท่านกะอับ อิบนุมา ลิก เพราะฏีลลอสฮุอันฮุและพรรคพวกของท่าน ในเหตุการณ์ที่พวกท่านทั้งหลายหันหลังไม่เข้าร่วมใน การทำสงครามตะบูก จึงทำให้ท่านนบี ซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัมและบรรดาเศาะหาบะฮ์ ได้ตัด ความสัมพันธ์กับพวกเขา โดยไม่มีการพูดคุยกับพวกเขาประมาณหนึ่งเดือนเศษ จนกระทั่งอัลลอฮ์ (ช.บ) ได้ให้อภัยแก่พวกเขาเหล่านั้น

อย่างไรก็ตาม วิธีการนี้ท่านนบี ซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม ก็ได้ไม่ได้ใช้เป็นประจำ เพราะเคย มีบางเหตุการณ์ที่ชายคนหนึ่งตีศีรษะ แต่ท่านนบี ซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม กลับหัวเราะ (ให้แก่ ชายคนนั้น) การที่จะใช้วิธีการนี้ได้ ก็เพื่อให้เกิดประโยชน์เพียงเท่านั้น ดังนั้น เมื่อใดก็ตามการตัด ความสัมพันธ์นั้นก่อให้เกิดประโยชน์และเป็นการป้องกันไม่ให้คนที่ถูกตัดความสัมพันธ์นั้น (ทำผิดอีก) ศาสนาก็กำหนดให้ใช้วิธีการนี้ได้ แต่หากการตัดความสัมพันธ์ทำให้เกิดความเสียหายมากขึ้น และ อาจทำให้เกิดการต่อต้าน เมื่อเป็นเช่นนั้นศาสนาก็ไม่อนุญาตที่จะตัดความสัมพันธ์กับคนๆ นั้น

6. การให้กำลังใจและการกล่าวชมเชย

ท่านอับู สุร็อยเราะฮ์ เราะฆัยลลอสฮุอันฮุ ได้ถามท่านเราะซูลุลลอฮ์ ว่า

مَنْ أَسْعَدَ النَّاسَ بِشَفَاعَتِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
«لَقَدْ ظَنَنْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَنْ لَا يَسْأَلُنِي عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ أَحَدٌ أَوْلَ مِنْكَ لِمَا رَأَيْتُ مِنْ
حِرْصِكَ عَلَى الْحَدِيثِ»

ความว่า “มนุษย์คนใดหรือ ? ที่จะมีความสุขมากที่สุดจากการได้รับการช่วยเหลือของท่าน ในวันแห่งการพิพากษา ท่านเราะซูลุลลอฮ์ ซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม จึงกล่าวว่า โอ้อับูสุร็อย เราะฮ์ ฉันคิดว่ายังไม่เคยมีใครถามเรื่องนี้กับฉันเลยก่อนหน้าท่าน และฉันเห็นว่าท่านนั้นมีความ ขะมักเขม้นที่จะเก็บเกี่ยววจนะต่างๆ (ของฉันเป็นอย่างยิ่ง) (ท่านเราะซูลุลลอฮ์ จึงตอบว่า มนุษย์ที่จะ มีความสุขที่สุดจากการได้รับการช่วยเหลือของฉันในวันแห่งการพิพากษานั้นคือ ผู้ที่กล่าวว่า ไม่มีพระ เจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ)” (บันทึกโดยอับดุลคอรีย์)

การให้กำลังใจและการกล่าวชมเชยนั้น จะเป็นตัวกระตุ้นแก่คนอื่น และเสมือนเป็นการตะอวดฮ์(เชิญชวนพวกเขาให้ทำความดีงาม)โดยทางอ้อมอีกด้วย เนื่องจากคนๆหนึ่งนั้น มักจะกระทำในสิ่งที่เขาได้รับการชมเชยเสมอ

บทสรุป

จากสารัตถะดังกล่าว อาจประมวลได้ว่า การเรียนรู้ในมิติของอิสลามนั้น ต้องเริ่มต้นด้วยการใช้ทักษะการอ่านเป็นเบื้องต้น เพราะการอ่านเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มพูนความรู้ ความคิด และประสบการณ์ การอ่านเป็นการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และกลายเป็นผู้มีจิตวิญญาณแห่งความยำเกรงโดยสมบูรณ์ อัลกุรอานเป็นคัมภีร์ของอิสลามที่มีความหมายถึง การอ่านหรือสิ่งที่อ่าน หากจะกล่าวว่า อิสลามกับการอ่านเพื่อการเรียนรู้ นั้น เป็นสิ่งเดียวกัน ก็คงจะไม่ผิด แม้กระนั้นก็ตาม ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล) ก็มีคำสอนสำคัญๆ หลายวาระที่มุ่งเน้นให้ประชาคมมุสลิม (อุมมะฮ์) ของท่าน ให้ความสำคัญและแสวงหาการเรียนรู้ทุกรูปแบบ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งในระบบและนอกระบบ เพื่อเป็นการยกระดับจิตวิญญาณแห่งความยำเกรงต่อพระผู้เป็นเจ้า การเรียนรู้การปรับวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในโลกนี้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และการเรียนรู้เตรียมพร้อมเพื่อการต้อนรับการดำเนินชีวิตในโลก (โลกอาคิเราะฮ์) อันนิรันดร์กาล เป็นสำคัญ ดังนั้น การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ในมิติของอิสลามให้มีความชัดเจน ถือเป็นวาระสำคัญยิ่ง เป้าหมายก็เพื่อการดำรงชีวิตในสังคมโลกให้สอดคล้องกับคำสอนของอิสลามอย่างแท้จริง

การอ้างอิง

- ทิสนา แคมมณี. (2550). **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิศรุต เลาะวิถี. (2552). “เทคนิคการจัดการเรียนรู้ของศาสดาแห่งอิสลาม.” **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต** 6, 10 (2552-2553): 1-18.
- ศุภามนต์ ศุภกานต์. (2547). **การจัดการความรู้แบบที่ถูกต้องนั้นเป็นอย่างไร?**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ. (2014). **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน พร้อมคำแปลเป็นภาษาไทย.** ศูนย์กษัตริย์ฟาฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน นครมะดีนะฮ์ ซาอุดีอาระเบีย.
- Ali, A. (2003). **Instructional Design and Online Instruction: Practices and Perception.** Tech Trends; 5 (Sep – Oct), 42 – 59.
- Alshareef, Muhammad. “Humanity’s Teacher; 21 Teaching Techniques of the Prophet (S) http://www.khutbah.com.en.ed_know/humanity_teacher.php
- Bower, H. & Hilgard, E. R. (1981). **Theories of Learning.** 5th ed. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice - Hall.
- Cronbach, L.J. (1990). **Essential of Psychological Testing.** 5th ed New York: Harper Collins Publishers. Inc.
- Crow, & A.W.Crow. (1980). **Introduction to Education.** New Delhi: Eurage Publishing House.
- Good, C.V. (1973). **Dictionary of Education.** 3rd ed. New York: Mcgraw-Hill.
- Kimble, G.A. 1980. **Principle of General Psychology.** 5th ed New York: John Wiley and Sons.
- Mahmoud Abu-Saud. (1983). **Concept of Islam,** American Trust Publications
- Pasatorn Puratep. **ทฤษฎีการรับรู้.** Theory Plaza (Online). <http://finearts.exteen.com/20121109/entry> 19 April 2015.
- Webster, Noah. 1981. **Webster’s Third New International Dictionary of the English Language.** Springfield, Massachusetta, Merrian-Webster.

